

Afterlife

Tentoonstelling over het hiernamaals

Duotentoonstelling met het Tropenmuseum

In samenwerking met de Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR) en
begraafplaats en crematorium De Nieuwe Ooster

3 november 2011 – 1 juli 2012 (verlengd t/m 9 september)

Samenvatting projectplan

1 Inleiding

1.1 Motivatie

Het hiernamaals spreekt al millennia tot de verbeelding. Talloze beschrijvingen in heilige boeken hebben geleid tot beeltenissen en overleveringen die ons sterken in het geloof in onsterfelijkheid. Onze ideeën en de beeldvorming over het hiernamaals zijn onder invloed van de secularisatie veranderd. Religieuze dogma's waren steeds moeilijker te verdedigen tegenover wetenschappelijke bevindingen, met als gevolg dat god in de jaren 60, door existentialisten als Sartre, definitief dood werd verklaard. De mens moet zelf de angst voor de dood tot bedaren brengen door volle verantwoordelijkheid te nemen voor het kortstondige leven. De atheïsten maakten korte metten met de ziel en het hiernamaals. In de wetenschappelijk-positivistische werkelijkheidservaring is de 'ziel' immers niets meer dan bewustzijn dat gekoppeld is aan hersenfuncties die ophouden na de dood.

Ondanks ons grote vertrouwen in de ratio boette de atheïstische zienswijze de laatste decennia in aan overtuigingskracht. Het grote niets als eindbestemming lijkt steeds moeilijker te accepteren. Ofschoon Nederland geldt als een van de meest geseclariseerde landen ter wereld, is inmiddels het merendeel van de bevolking van mening dat er 'iets' is na de dood (E. Venbrux, *Rituele creativiteit*, p.85). Dit 'geloof', aangeduid met de door Ronald Plasterk geïntroduceerde term 'ietsisme', is niet gekoppeld aan een god of aan een kerkelijke instantie. Het zijn individuele denkbeelden, religieuze *bricolages*, creatieve composities met religieuze elementen die voortkomen uit verschillende visies. Dit kan resulteren in bijvoorbeeld een geloof in het opgaan in een energetisch universum, in het transformeren tot een spirituele entiteit of het opgaan in de bezielde natuur. Andere 'ietsers' neigen meer naar ideeën over wedergeboorte.

1.2 Afterlife

Welke positie neemt de kunst in deze discussie in? De tentoonstelling *Afterlife* onderzoekt de tegenstellingen tussen eindigheid en oneindigheid: iets/niets, aanwezig/afwezig, stoffelijk/onstoffelijk, goddelijk/ongoddelijk, materialistisch/dualistisch. Aan de hand van efemere, transcendente, ironische, spirituele en evocatieve kunst worden deze tegenstellingen ontrafeld. De acceptatie van de dood en het verlangen naar onsterfelijkheid manifesteren zich in *Afterlife*. Het vertelt over de menselijke drang om ergens in te geloven.

Museum Tot Zover speelt al langer met de gedachte een expositie te organiseren rond dit actuele en grensoverstijgende thema waarin de persoonlijke beleving van een brede groep bezoekers centraal staat. Hoogwaardige, hedendaagse kunst leek ons een geëigende manier om introspectie bij de bezoeker op te roepen. Juist kunstenaars zijn in staat verdieping te brengen en aan te zetten tot reflectie. De beoogde kunstwerken gaan niet expliciet over de dood. Tezamen roepen ze ideeën op over de eindbestemming door aardse en alledaagse situaties te transformeren.

De negentiende-eeuwse begraafplaats De Nieuwe Ooster, waar Museum Tot Zover huist, wordt voor de eerste keer ingezet als tentoonstellingsruimte. Het leek ons een geschikt moment vanwege de sterke inhoudelijke verwantschap. De landschappelijke begraafplaats, ontworpen door landschapsarchitect L.A. Springer, is speciaal bedoeld als tuin voor contemplatie. Bepaalde stijlmiddelen uit de romantische tuinarchitectuur beïnvloedden onbewust de emoties van de wandelaar, men overpeinst ongemerkt zaken die leven en dood betreffen. Deze functie sluit

naadloos aan op het thema van *Afterlife*. Zo hopen wij de bezoeker mee te nemen op geestelijke excursie en zal de kunst op de begraafplaats bijdragen aan een intensieve beleving.

2 Afterlife – de tentoonstelling

2.1 Achtergrond

De tentoonstelling *Afterlife* is een visuele en inhoudelijke analyse van verschillende – doorgaans onzichtbare – fenomenen die verband houden met een mogelijk leven na de dood. Door middel van hedendaagse kunst worden diverse tegenstellingen onderzocht, zoals eindig en oneindig, tijdelijk en tijdloos, stoffelijk en onstoffelijk, zichtbaar en onzichtbaar, aanwezig en afwezig, zijn en niet zijn, sterfelijk en onsterfelijk. We baseren ons op twee westerse filosofische denkwijzen: het materialisme en het dualisme.

Materialisme gaat uit van een werkelijkheid die bestaat uit één grondbeginsel: materie. In deze rationalistische filosofie krijgt een scheppende god geen rol toebedeeld. Het materialisme ontkent het bestaan van de ziel en het bovennatuurlijke. Alleen via de ratio kunnen we tot de waarheid doordringen. Dualisme veronderstelt daarentegen twee realiteiten: een materiële, zichtbare werkelijkheid en een metafysische werkelijkheid, een werkelijkheid die boven het waarneembare uitstijgt. Deze tweedeling betekent een scheiding tussen het eindige en oneindige, materie en geest, lichaam en ziel, stoffelijk en onstoffelijk.

Deze filosofische tegenstellingen, ontwikkeld in de klassieke oudheid, vormden een basis voor de geschiedenis van het westers denken en de christelijke theologie. De geschriften van de dualist Plato (427-347 v. Chr.) beïnvloedden het christendom door een hogere werkelijkheid en een aardse werkelijkheid te onderscheiden. De aardse werkelijkheid zag hij als een zwakke afspiegeling van de metafysische, ideële wereld. Deze ideële wereld is geordend door de handelende rede, de demiurg, waarin christelijke geleerden de Bijbelse schepper herkenden. Deze schiep ook de ziel, die na overlijden van het lichaam, herenigd wordt met de onstoffelijke hogere bestaansvorm, waar hij ooit uit voortkwam. Dit geldt echter alleen voor de gelouterde zielen. Zielen die niet gelouterd zijn dwalen rond totdat zij aan een nieuw lichaam worden gekluisterd. Een dergelijke zielsverhuizing is overeenkomstig met de hindoeïstische reïncarnatieleer.

Democritus (460-371 v. Chr.) vatte ideeën over de werkelijkheid samen in een kosmologie gebaseerd op atoomtheorieën. De kosmos zag hij als een wereld van orde en regelmaat waarin de dingen zich naar hun natuurlijke aard gedragen. Alle gebeurtenissen zijn een uitkomst van atomaire verhoudingen en mechanische krachten. Ook de ziel is een combinatie van atomen en is net als de kosmos vergankelijk. De ideeën van atomisten als Democritus en Epicurus zijn voorlopers van de huidige positivistische natuurwetenschap, waarin waarneming, meetbaarheid en logische analyse voorlopige waarheden kunnen voortbrengen.

Materialisme en dualisme hebben geleid tot tegengestelde opvattingen over eindigheid en oneindigheid, over het goddelijke en het ongoddelijke. Naast de spirituele mens die het onverklaarbare moet vatten in een dualistisch metaverhaal en de atheïstische scepticus is er ook nog de agnost, die vindt dat het bestaan of niet bestaan van god niet valt niet te bewijzen en wacht tot de dood het verlossende woord biedt. Deze zienswijze is het compromis voor degenen die zich niet in één van beide opvattingen kunnen vinden. Ze brengt tegenwicht in het spectrum der rechtlijnige levensovertuigingen én in het beleven van de tentoonstelling.

2.2 Thema's

De tentoonstelling bestaat uit twee hoofdthema's: iets en niets. Onder deze thema's valt het subthema natuur. De hoofdthema's worden in het museum verklaard en gestructureerd naar inhoud, maar de kunstwerken worden niet onderverdeeld in dwingende, afgebakende hoofdstukken. Dit heeft onder andere te maken met de aard van sommige werken, die onder beide thema's kunnen vallen en met de aard van de beschikbare ruimte.

De thema's keren terug op de begraafplaats en lopen door elkaar heen. Hierdoor wordt de bezoeker uitgenodigd om zelf verbanden te leggen. Uiteraard wordt de bezoeker die meer ondersteuning nodig heeft ondersteund door heldere uitleg in de vorm van een hand-out en een bescheiden publicatie.

De nadruk zal komen te liggen op seculiere, westerse kunst, waarin niet-westerse invloeden aanwezig kunnen zijn. Dit om het brede onderwerp te versmallen en om in te spelen op de actualiteit; ons overmatig zoeken naar houvast in ofwel spiritualiteit of wetenschap, in dualiteit of materialiteit, in iets of niets.

1 *Niets*

De wetenschappelijke, materialistische visie voorspelt dat er na de dood niets is. Lichaam en geest zijn sterfelijk. Er is geen schepper om naar terug te keren omdat de neodarwinistische evolutietheorie creationisme of "Intelligent Design" ten strengste afwijst. We gaan dus op in een grote leegte. Het is deze leegte die veel mensen beangstigt omdat het niet voor te stellen is en het bovendien een gevoel van betekenisloosheid en vergetelheid oproept. We zijn niets meer dan een radertje in een groot geheel en helpen de geschiedenis zich te ontvouwen. Anderzijds dwingt het *niets*, en de daarmee samenhangende tijdelijkheid, tot het maken van keuzes, tot het ontwikkelen van een eigen identiteit.

Binnen dit thema staan begrippen als eindigheid, leegte, tijd en afwezigheid centraal, welke op een natuurwetenschappelijke of associatieve, poëtische wijze worden onderzocht. De kunstwerken hebben vergankelijke eigenschappen of balanceren op de grens tussen kunst en wetenschap. Door middel van wetenschappelijke en filosofische reflecties wordt het grote *niets* tastbaar gemaakt.

2 *Iets*

Over een bovennatuurlijke wereld waarin de onstoffelijke ziel kan voortleven bestaan talloze opvattingen. In het christendom zijn de hemel en hel immateriële regio's voor goede en slechte zielen. Tijdens de verlichting en de daarmee samenhangende ontkerkelijking begonnen deze beelden plaats te maken voor nieuwe 'zielsvormen' zoals energieën, geluidsgolven of geesten. Vanaf de negentiende eeuw zochten spiritisten en mediums naar bewijzen voor dergelijke occulte fenomenen. Tijdens seances zochten zij op verschillende manieren contact met gene zijde. Geesten lieten tafels zweven en gebruikten het medium om ectoplasma's af te scheiden, of brachten boodschappen via automatisch schrift. De spiritistische experimenten leunden op natuurwetenschappelijke procedures en nieuwe technieken zoals fotografie en geluidsopnamen. In dat opzicht is occultisme rationeler en moderner dan de zweverige boodschap doet vermoeden.

Wetenschappers onderzochten op hun beurt de uitkomsten van deze 'geheime wetenschap', ze bezochten seances, lieten zich in met mediums om hen te kunnen betrappen op fraude.

Tegelijkertijd richtte de wetenschap zich op andere essentiële vraagstukken zoals “bestaat er een ziel en is deze meetbaar”? In 1901 onderzocht de wetenschapper Duncan Macdougall het gewicht van de ziel. Door mensen kort voor en na het sterven te wegen ontdekte hij dat er een gewichtsafname van 21 gram plaatsvond en concludeerde dat dit te maken moest hebben met het uittreden van de ziel.

Dat de ziel nog steeds een actueel onderwerp is toont het onderzoek naar de onverklaarbare bijna dood ervaringen door voormalig cardioloog Pim van Lommel. Hij veronderstelt dat een bijna doodservaring een bewijs is voor een buiten lichamelijk bewustzijn, wat een voortleven na een lichamelijk leven impliceert. Uit recente enquêtes blijkt dat ongeveer 50 % van de psychologiestudenten denkt dat lichaam en geest twee onafhankelijke zaken zijn hieruit zou je kunnen afleiden dat de ziel verankerd is in ons cultureel geheugen (H. de Regt, N. Dooremalen, *Wat een onzin. Wetenschap en het paranormale*, p.8).

De interesse in het spirituele en paranormale manifesteert zich niet alleen in populaire cultuur zoals in televisieprogramma's als *Het zesde zintuig* en *Char: Het medium*, of in de overvloed aan pseudowetenschappelijke, spirituele zelfhulpboeken en tijdschriften. Ook in de hedendaagse kunst bestaat er een neo-spirituele stroming. Het vloeit allemaal voort uit het idee dat de rede zijn glans verloren heeft, maar ook is men teleurgesteld in de dwingende dogma's van de kerk. De nieuwe spirituele mens scheidt een eigen religieus universum door te sprokkelen uit het grote aanbod van religies, rituelen, mythen zingevingssystemen en spirituele tradities. Hij heeft behoefte aan zingeving en houvast en zoekt troost in het idee dat het leven verbonden is aan een groter, onstoffelijk geheel waar een vorm van onsterfelijkheid bestaat.

In het thema *lets* gaan kunstenaars op zoek naar het onverklaarbare, naar de zin en onzin daarvan, naar datgene dat onze hoop op oneindigheid veilig kan stellen. De kunstwerken kunnen verheffend transcendent of ironisch zijn.

3 Subthema: de natuur

De natuur is het toneel voor beide filosofische opvattingen: materialisme en dualisme, en de daaruit voortvloeiende tegenstelling niets en iets. De natuur kan namelijk worden opgevat als bezielde, maar ook als onbezielde materie. Spinoza (1632-1677), een wegberijder van de Verlichting zag god bijvoorbeeld als een vormende substantie maar stelde deze wel gelijk aan de wetten van de natuur. Hiermee ontkent hij een goddelijke schepping. Alle dingen zijn bepaald door de onbegrensde macht van de natuur maar niet door de vrije wil van god. Hiermee is Spinoza atheïst en pantheïst tegelijk, de natuur is god maar deze is niet door god verleend. Dit idee sluit goed aan bij de huidige filosofische en semireligieuze mengvormen waarin natuur niet alleen als materie maar ook en als hogere zijnsvorm wordt ervaren, los van een denominatie.

Recycling is een actuele, materiële natuuropvatting. De natuur wordt gezien als geheel, als cyclus waarin stoffen transformeren naar een andere levensvorm. Bij begraving van het lichaam of de uitstrooiing van as vindt een heropname van lichaamsstoffen door de natuur plaats. De mens wordt letterlijk aan de natuur teruggegeven. Dit wordt in veel gevallen symbolisch opgevat; als een vorm van verder leven hoopt men heimelijk op continuïteit. Zo worden er bijvoorbeeld speciale bomen gekweekt met menselijke as, die na verloop van tijd door nabestaanden in de achtertuin worden geplant.

Aangezien de begraafplaats ook als tentoonstellingsruimte dient is de natuur een verbindend onderwerp. Daarnaast verwijst het landschappelijke park naar het Griekse paradijs, dat model stond voor het christelijke paradijs.

2.3 Vorm

In *Afterlife* onderzoekt hedendaagse kunst verschillende tegenstellingen die verband houden met ideeën over de eindbestemming, snijdt discussies aan of maakt eindbestemmingen tastbaar. De tentoonstelling omvat twee delen, er is een binnententoonstelling en er is een buitententoonstelling.

De binnententoonstelling vindt plaats in Museum Tot Zover. Hiertoe wordt de vaste presentatie in de Grote Zaal praktisch geheel ontruimd. Het thema Rituelen dat overblijft in deze ruimte wordt afgeschermd en bijt de expositie niet. Ook De Gang wordt ingezet. De Gang is de vaste ruimte van het museum en werd ingezet voor de succesvolle tentoonstellingsreeks van 2010. Ook de kleine projectruimte van het museum wordt gebruikt. De tuin om het museum wordt voor de eerste keer als presentatieruimte gebruikt.

De buitententoonstelling vindt plaats op de monumentale begraafplaats De Nieuwe Ooster, waarop Museum Tot Zover is gevestigd. De precieze locaties op De Nieuwe Ooster zijn afhankelijk van de aard van de betreffende werken en van eisen en wensen van De Nieuwe Ooster.

Het tentoongestelde werk, dat kan bestaan uit al gemaakt werk of werk dat speciaal voor de tentoonstelling wordt ontworpen, dient niet als illustratie maar is associatief. Een letterlijke vertaalslag is niet wenselijk. Er bestaat een goede balans tussen abstractie en visuele overdracht. Belangrijk is een variatie in expressie. Deze is uiteenlopend, van meditatief, verontrustend, transcenderend, esthetisch tot ironisch en koel wetenschappelijk. De kunstwerken hebben het vermogen de bezoeker te raken, zowel emotioneel als intellectueel.

De tentoonstelling is geen exponent van spirituele bewegingen. De tentoonstelling verzandt niet in esoterische zoetsappigheid en clichés, wat niet wegneemt dat clichématige vormen gebruikt worden om esoterie aan de kaak te stellen. Dezelfde vorm van zelfkritiek gaat ook op voor de materialistische visie.

De tentoonstelling blijft onbevooroordeeld, laat ruimte voor verschillende meningen maar geeft commentaar op de huidige stand van zaken en verbeeldt actuele verlangens en angsten. De getoonde werken zeggen daarom meer over het heden dan over de toekomst, die wanneer we spreken over het hiernamaals, vooralsnog onkenbaar is. Uiteraard zullen afzonderlijke werken pogingen zijn om over grenzen heen te kijken.

Aangezien Museum Tot Zover geen expliciet kunstmuseum is, is het van belang dat de getoonde kunstwerken voor een brede doelgroep interessant zijn. Toegankelijkheid en esthetiek van de kunstwerken staan centraal. De werken communiceren, zijn ervaarbaar doordat ze een duidelijke visuele kwaliteit bezitten. Conceptuele kunst van een zeer hoog abstractieniveau past niet in het tentoonstellingsprofiel.

Daarnaast heeft Tot Zover nog geen vanzelfsprekende achterban op het gebied van kunst. Daarom is het wenselijk dat er internationaal bekende kunstenaars meewerken om bezoekers te mobiliseren en de belangstelling van de media te wekken.

3 Het publiek

3.1 Doelstellingen

Museum Tot Zover gaat over de dood. De vaste presentatie is gericht op informatieoverdracht. De tentoonstelling brengt verdieping aan. Juist hedendaagse kunst leent zich hier goed voor. De kunstwerken in *Afterlife* geven de bezoekers een esthetische beleving die tevens aanzet tot nadenken over hetgeen er komt na het levenseinde, maar ook tot de vraag of er een god is of juist niet. De kunst geeft geen kant en klare oplossingen maar bevraagt de beschouwer. De tentoonstelling laat bezoekers reflecteren over de eindigheid of oneindigheid van het bestaan.

Het is een diepmenselijke behoefte om in tekst of beeld uiting te geven aan religieuze en spirituele gevoelens omtrent de kortstondigheid van het leven. Deze verbeelding is essentieel in de tentoonstelling. Zo verkrijgen bezoekers niet alleen inzicht in hun eigen beleving, maar ook verscherpt het hun inzicht in verschillende spirituele/religieuze levensbeschouwingen of op wetenschap gebaseerde overtuigingen. Op die manier bevorderen we respect en tolerantie ten opzichte van deze tegengestelde overtuigingen en proberen we stereotype beeldvorming te nuanceren. Het is daarom van extra belang dat de tentoonstelling toegankelijk is voor een breed publiek.

Museum Tot Zover is gevestigd op begraafplaats De Nieuwe Ooster. De locatie is bijzonder, dit krijgen wij vaak mee van onze bezoekers. Op de begraafplaats hangt een gewijde sfeer die invloed heeft op de beleving van ons museum. Onze audiotour die buiten doorloopt is mede daardoor een groot succes. We willen graag meer doen met deze prachtige en geladen locatie en zijn daarom erg nieuwsgierig naar de wijze waarop kunstwerken functioneren in deze ruimte. De begraafplaats zal zijn invloed hebben op de inhoud van de kunstwerken, en vice versa. Met de keuze voor hedendaagse kunst hopen we ook een nieuwe, doorgaans relatief jonge doelgroep naar Museum Tot Zover te trekken.

Samengevat:

- Reflectie over eindigheid/oneindigheid.
- Aanzetten tot nadenken over wijze waarop men zelf met de dood omgaat.
- Esthetische beleving.
- Illustratie religieuze gevoelens als menselijke behoefte.
- Het verkrijgen van inzicht in verschillende overtuigingen, godsdiensten/ levensbeschouwingen.
- Bevorderen van respect en tolerantie t.o.v. verschillende levensbeschouwingen door universaliteit te benadrukken en beïnvloeding te laten zien.
- Gebruik begraafplaats als tentoonstellingsruimte.
- Aantrekken nieuwe doelgroep.

Kernwoorden: contemplatie, spiritualiteit, verwondering, beleving, introspectie, verstillig.

4 Samenwerkingen

4.1 Inleiding

Samenwerkingsverbanden zijn voor Museum Tot Zover bijzonder interessant. Als kleine organisatie biedt dit ongekennde voordelen op het gebied van expertise, realisatie en marketing. Over een gezamenlijk project is met het Tropenmuseum en met De Nieuwe Ooster vaker gesproken. Dat komt nu prachtig samen en de samenwerking met SKOR is voor Museum Tot Zover een buitenkans. Dit bij elkaar opgeteld geeft een uitkomst die vele malen groter is dan de som der delen.

4.2 Samenwerking Tropenmuseum (KIT)

Afterlife wordt, zoals hierboven al vaker is gememoreerd, gerealiseerd in samenwerking met het Tropenmuseum, waar gelijktijdig in de grote 'Lichthal' een tentoonstelling over de dood in multicultureel perspectief wordt gehouden. Het betreft een duotentoonstelling waarin de krachten worden gebundeld, zowel inhoudelijk als op het gebied van PR, marketing en fondsenwerving. Voor het jonge Museum Tot Zover is een dergelijke samenwerking van groot belang voor de vergroting van de naamsbekendheid en het publieksbereik. Maar ook voor het Tropenmuseum zijn er voordelen om met het nabijgelegen Tot Zover samen te werken. Immers Tot Zover is gelegen op de 19e-eeuwse begraafplaats en crematorium De Nieuwe Ooster waar een diversiteit aan culturen te vinden is. Daarnaast is er de historische relatie. Het Tropenmuseum is gebouwd op het perceel waar De Oude Ooster gevestigd was. Doordat begraafplaatsen in de 19de eeuw niet meer binnen de stadsgrenzen mochten liggen werd deze begraafplaats opgeheven en verplaatst naar de Watergraafsmeer. Stoffelijke resten en diverse grafmonumenten zijn overgebracht in 1892 naar De Nieuwe Ooster, waar zij nog altijd aanwezig zijn.

Op het gebied van educatie en activiteiten zijn er voldoende samenwerkingsmogelijkheden tussen KIT, Tot Zover en De Nieuwe Ooster. Daarnaast staat het funeraire netwerk en de expertise van Tot Zover ter beschikking aan het tropenmuseum.

De tentoonstellingen in Tot Zover en KIT versterken elkaar in hoge mate. In de cultuurhistorische tentoonstelling van het Tropenmuseum ligt de focus op afscheids- en overgangsrituelen van verschillende culturen. De opzet is breed en er zal aandacht zijn voor religieuze hiernamaalsvisies. Door Tot Zover is gekozen om een gerelateerd onderwerp, namelijk seculiere opvattingen over eindbestemmingen, uit te werken aan de hand van hedendaagse kunst. *Afterlife* is daarom een afzonderlijk te lezen hoofdstuk maar wel inhoudelijk verbonden aan de thematiek van het KIT. Beide tentoonstellingen zijn kortom complementair.

4.3 Samenwerking begraafplaats De Nieuwe Ooster (DNO)

Begraafplaats en crematorium De Nieuwe Ooster is het grootste en meest bezochte gedenkpark van Nederland en na Zorgvlied ook de bekendste. Het prachtige terrein van DNO, een afspiegeling van het Griekse Elysium, waar een diversiteit aan culturen samenkomt, leent zich bij uitstek voor dit samenwerkingsproject. Het is de plek waar de twee museale instellingen elkaar ontmoeten in de vorm van een gezamenlijk activiteitenprogramma. De samenwerking met De Nieuwe Ooster vangt mogelijk aan tijdens de opening van de tentoonstellingen, die samenvalt met Allerzielen/Herinnering

Verlicht. Mogelijkheden moeten worden onderzocht om deze gebeurtenissen met elkaar te verbinden.

Tot Zover betreft de begraafplaats concreet bij de tentoonstelling door verschillende kunstwerken/installaties op het terrein te lokaliseren. Het is de eerste keer dat er een tentoonstelling wordt georganiseerd op een begraafplaats. Dit vergt nauw overleg met DNO. Immers de hoofdtaak van de begraafplaats betreft de omgang met overledenen en hun nabestaanden. Maar De Nieuwe Ooster heeft meer taken: het is een rijksmonument met een keur aan belangrijke grafmonumenten en het is een arboretum met meer dan 500 boomsoorten. Hierdoor trekt De Nieuwe Ooster veel 'andere' bezoekers aan, bezoekers met een cultureel motief.

Er is frequent en goed overleg, opdat de verschillende doelstellingen (funeraire dienstverlening/presentatie) en de verschillende doelgroepen (bezoekers van de begraafplaats en bezoekers van de tentoonstelling) niet in conflict komen, maar elkaar juist versterken. Ook Café Roosenburgh, dat wordt geëxploiteerd door De Nieuwe Ooster en zich in het gebouw van Museum Tot Zover bevindt, wordt betrokken in de plannen als het gaat om het organiseren van evenementen/activiteiten.

4.4 Samenwerking Stichting Kunst Openbare Ruimte (SKOR)

Omdat op begraafplaats De Nieuwe Ooster hedendaagse kunst wordt gepresenteerd is contact gezocht met de Stichting Kunst Openbare Ruimte (SKOR). Hen vroegen we om inhoudelijke ondersteuning en begeleiding. De begraafplaats dient immers op een gepaste manier te worden gebruikt. Naast een goede afstemming van de verschillende funeraire functies moet het kunstproject tegelijkertijd aan inhoudelijke en visuele eisen voldoen, zoals het aangaan van een relatie met de omgeving. Deze voorwaarden vereisen een grote kennis op het gebied van 'site specific' werkende kunstenaars. Verder zijn er praktische omstandigheden die de vorm van het kunstwerk beïnvloeden, wat ook vraagt om expertise en specifieke begeleiding.

De SKOR reageerde met groot enthousiasme en is nu volwaardig partner voor de buitententoonstelling. De door hun aangestelde curator Nanda Janssen is hiervoor verantwoordelijk en er zal veel overleg zijn met de SKOR. Dit is erg belangrijk aangezien Tot Zover nog geen ervaring heeft met het organiseren van een tentoonstelling in de buitenruimte.